

Een Erfgoedleerlijn voor Noord-Holland

Marije Visser

Kijken zonder te weten

Toen er al een tijdje gewerkt werd aan de ontwikkeling van de Erfgoedleerlijn Noord-Holland, verscheen er een interview met Charlotte Dematons, de illustratrice van het prentenboek *Nederland*. Ze vertelt waarom het belangrijk is dat haar prenten kloppen met de werkelijkheid en zegt: "Kinderen kijken zonder te weten, dus die luisteren naar wat ze zien."¹

Prachtig! Wat de zichtbare werkelijkheid betreft kun je kinderen weinig op de mouw spelden; ze nemen veel nauwkeuriger waar dan volwassenen. Het is hun manier om zich de wereld eigen te maken. Dat er achter die zichtbare werkelijkheid een tweede werkelijkheid bestaat, vol betekenissen, is van latere orde.

Waarneming met een snufje verbeelding

Een kind beschouwt erfgoed precies zoals alle andere dingen om zich heen. Het heeft een vorm, een kleur, een geur en het is gemaakt van bepaalde materialen. Het roept de associatie op met voorwerpen die het kind kent, het roept een herinnering en het daarbij horende gevoel op, en krijgt op basis daarvan een plekje in het brein. Pure waarneming en een snufje verbeelding.

Pas in de loop van de jaren, als het kind onderwezen wordt, komen daarbij de concepten en betekenissen: het is van vroeger, het is oud, het komt uit een bepaald tijdvak, het is van voor of na de oorlog. We vinden het belangrijk; het hoort in de Canon, het is typisch voor deze plaats, het is gemaakt door hem, het is van haar geweest, het is gemaakt in deze stijl. Het is bijzonder, het is waardevol, het is cultuur, het is erfgoed.

In de lesmaterialen van de Erfgoedleerlijn Noord-Holland is de eerste informatielaag de visuele. Via vragen, interactieve opdrachten en eigen onderzoek wordt stap voor stap betekenis toegevoegd.

Cultureel erfgoed

Wat verstaan we onder cultureel erfgoed? De meest gebruikte definitie is: "Cultureel erfgoed zijn de sporen uit het verleden van menselijke handelingen en gedragingen die we als samenleving of als individu de moeite van het bewaren waard vinden."²

Voorbeelden van *materieel* erfgoed zijn archeologische vondsten, museumobjecten, archiefstukken, monumenten en landschappen. Voorbeelden van *immaterieel* erfgoed zijn verhalen, uitdrukkingen, dialecten, tradities en liedjes.

Erfgoed is het resultaat van menselijk gedrag: maken, bewaren en betekenis geven.

Gedrag is veranderlijk en daarom is erfgoed niet statisch. Dat wat gekwalificeerd wordt als erfgoed kan per periode, per persoon of per instelling verschillen.

Erfgoededucatie

¹ Uitspraak van Charlotte Dematons in *Spoor* nr. 2-2015.

² 'Erfgoed in de klas -Een handboek voor leerkrachten-' *Hereduc*, 2005.

Erfgoededucatie is een paraplubegrip. Het kan heel verschillende uitwerkingen hebben en verschillende doelen nastreven. De Onderwijsraad heeft het in 2006 als volgt gedefinieerd. "Erfgoededucatie is onderwijs met en over cultureel erfgoed."³ In het theoretische kader voor cultuuronderwijs Cultuur in de Spiegel, Rijksuniversiteit Groningen, geeft de volgende uitleg: "Erfgoedonderwijs is een vorm van cultuuronderwijs. Door erfgoedonderwijs ontstaat bij leerlingen een bewustzijn van wat gemaakt is. Dit bewustzijn ontstaat vanuit de basisvaardigheden waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren, met behulp van mediavaardigheden: lichaam, voorwerpen, taal en grafisch."⁴

Plein C koos de definitie van Cultuur in de Spiegel als uitgangspunt bij de ontwikkeling van de Erfgoedleerlijn Noord-Holland. Door erfgoed als resultaat van menselijk gedrag te benaderen, wordt de leeropbrengst van het erfgoedonderwijs minder tijd- en plaatsgebonden en ligt het zwaartepunt minder op de reproductie van kennis en cultuur. De nadruk komt te liggen op eigen kennisconstructie en het gestuurd ontwikkelen van de culturele basisvaardigheden: waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren. En impliciet ook op de ontwikkeling van de culturele basisvaardigheden van het zelfbewustzijn: zelfperceptie, zelfverbeelding, zelfconceptualisering en zelfanalyse - individueel en collectief.

Door erfgoed te beschouwen als resultaat van menselijk gedrag, kan er gemakkelijk een parallel getrokken worden met de belevingswereld van kinderen. De herkenning is groot omdat fenomenen en gedragingen in het hier en nu, veel lijken op erfgoed en gedrag in andere tijden. Bovendien vertonen kinderen soortgelijk gedrag als het gedrag waar erfgoed uit voort komt. Ze zijn immers ook verzamelaars, bouwers, schrijvers, fotografen, tekenaars, knutselaars, verhalenvertellers, zangers en liefhebbers van spelletjes.

Praktische uitwerking

In veel plaatselijke erfgoedleerlijnen is het erfgoed in de directe omgeving van de school het vertrekpunt. De erfgoedleerlijn Noord-Holland moet in elke plaats in Noord-Holland gebruikt kunnen worden, daarom is voor plaats-overstijgende thema's gekozen.

De projecten van de erfgoedleerlijn Noord-Holland zijn 'klein maar fijn'. Ze beslaan vier lessen. De lesmaterialen voor les 1 t/m 3 zijn direct bruikbaar in de klas: analoog en digitaal op het digibord en computers, laptops of tablets in de klas. Les 4 is een excursie of gastles die meer voorbereiding vergt. De creatieve leerkracht kan het lesprogramma als uitgangspunt voor een groter project nemen, en het uitbreiden met bijvoorbeeld beeldende en digitale opdrachten.

Voor de leerkracht is er een handleiding met lesomschrijvingen en werkbladen. Voor de erfgoedinstellingen en NME-centra zijn er een formats voor een museumlessen en excursies, waarmee de instelling een kapstok heeft om de informatie en over plaatselijk erfgoed aan op te hangen.

³ 'Onderwijs in Cultuur - advies' Onderwijsraad 2006.

⁴ Website LKCA. www.lkca.nl/erfgoededucatie/wat-is-erfgoededucatie/visies-uit-het-veld

Didactisch concept

Ontwikkelingsgericht en duurzaam

De Erfgoedleerlijn Noord-Holland is ontwikkelingsgericht. Kinderen verwerven kennis door het gebruiken en ontwikkelen van cognitieve vaardigheden als waarnemen, verbeelden, vragen stellen, gedachten onder woorden brengen, categoriseren en analyseren. Hiermee ontwikkelen ze vaardigheden om ook op andere plaatsen en momenten betekenis te verlenen aan erfgoed om hen heen. Zo ontstaat duurzaam erfgoedonderwijs.

Voorkennis en cognitief vermogen

De opdrachten en kennisoverdracht sluiten aan bij de cognitieve vermogens en de voorkennis van leerlingen in de betreffende jaargroep. Hiervoor is o.a. gebruik gemaakt van Cultuur in de Spiegel, en theorie op gebied van ontwikkelingspsychologie en geschiedenisdidactiek.⁵

Verhaal als vertrekpunt

Elk project begint met een (voorlees)verhaal dat aanspraak doet op de verbeelding van kinderen. Het verhaal beschrijft de belevenissen van hedendaagse kinderen die in aanraking komen met erfgoed. In elk verhaal wordt een parallel gemaakt met een fenomeen uit het heden, waardoor de kinderen in het verhaal (en in de klas) betekenis leren geven aan het erfgoed. Gevelstenen zijn de winkellogo's van nu. Een volksverhaal kan je waarschuwen tegen de verlokkingen van reclame op social media.

Visualiseren en kennisconstructie

In de interactieve digibordpresentaties en digitale spellen die leerlingen zelfstandig bedienen worden veel aantrekkelijke, spannende foto's van erfgoed gebruikt. Hiermee wordt de nieuwsgierigheid geprikkeld. Visuele informatie is de eerste informatielaag; via vragen, interactieve opdrachten en onderzoek wordt betekenis toegevoegd en door leerlingen zelf kennis geconstrueerd.

Parallel met het heden en de belevingswereld van kinderen

Om erfgoed begrijpbaar te maken voor kinderen wordt veelvuldig de parallel met hedendaagse cultuuruitingen gelegd: voorwerpen, gebouwen, verhalen, én met de belevingswereld van kinderen: speelgoed, spelletjes, media en het dagelijks leven.

Argumenten zijn belangrijker dan het goede antwoord

Aan de hand van interactieve digibordpresentaties wordt elk thema onderzocht. Kinderen kijken, vergelijken, argumenteren over, en reflecteren op erfgoed. Wat is een bewaarvoorwerp en wat is een gebruiksvoorwerp? Welk gebouw krijgt van jou een monumentenschildje? Welke waarde heeft dit object? Wat is jouw persoonlijke erfgoed?

Onderzoekende houding stimuleren

Visueel aantrekkelijk materiaal maakt nieuwsgierig en roept vragen op. Door het stellen van open vragen wordt het doorvragen, het zelf formuleren van vragen en het samen zoeken naar antwoorden gestimuleerd.

⁵ Zie literatuurlijst.

Analytische vermogen

In de digibordpresentaties en de zelfstandige digitale opdrachten oefenen kinderen vaardigheden als vergelijken, sorteren, en plaatsen in tijd en ruimte. Dit ordenen van informatie draagt bij aan de ontwikkeling van het analytisch vermogen.

Totstandkoming

De Denktank Erfgoededucatie adviseerde bij het ontwikkelingsproces van de leerlijn. De Denktank bestaat uit leerkrachten primair onderwijs en geschiedenisdocenten voortgezet onderwijs. De projecten van de erfgoedleerlijn zijn getest op verschillende basisscholen in Noord-Holland, geëvalueerd en vervolgens bijgesteld en aangevuld.

Literatuurlijst

- Beemen, L. van (2010) Ontwikkelingspsychologie. Groningen: Wolters-Noordhoff
- Heusden, B. van (2010). Cultuur in de spiegel, naar een doorlopende leerlijn cultuureducatie. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen
- Hoeven, M. van der e.a. (2014) Cultuur in de spiegel in de praktijk – leerplankader voor cultuuronderwijs. Enschede: SLO
- Kohnstam, R. (2002). Kleine ontwikkelingspsychologie deel I, II, III. Houten/Diemen: Bohn Stafleu Van Loghum
- Wildschut, A. (2011) Beelden van tijd – de rol van historisch tijdsbewustzijn bij geschiedenis. Assen: Van Gorcum